

นำชมสถาปัตยกรรมสมัยราชวงศ์โมกุลที่เมืองลาฮอร์

เชษฐ ติงสัญชลี*

นอกเหนือไปจากเมืองเดลี (Delhi) และอาครา (Agra) อันเป็นเมืองสำคัญ เป็นแหล่งสถาปัตยกรรมสมัยราชวงศ์โมกุลหรือมุฆัล (Mughal) ยังมีเมืองลาฮอร์ (Lahore) ซึ่งปัจจุบันอยู่ในรัฐปัญจาบ ประเทศปากีสถาน ก็เป็นอีกเมืองหนึ่งซึ่งปรากฏ สถาปัตยกรรมสมัยราชวงศ์โมกุลเป็นจำนวนมาก เป็นเมืองซึ่งสถาปัตยกรรมมีประเด็น ที่น่าสนใจศึกษา เนื่องจากมีลักษณะเฉพาะของตนเอง แตกต่างไปจากสถาปัตยกรรม สมัยราชวงศ์โมกุลในที่อื่นๆ

ประเภทของสถาปัตยกรรมสมัยราชวงศ์โมกุลที่เมืองลาฮอร์นั้น สามารถแบ่ง ออกได้เป็น 3 ประเภท คือ พระราชวังและพระราชอุทยาน, มัสยิด และสุสาน โดย ตัวอย่างที่สำคัญของสถาปัตยกรรมทั้งสามประเภท มีดังนี้

- พระราชวังและพระราชอุทยาน ได้แก่ พระราชวังเมืองลาฮอร์ หรือชาฮี กิลา (Shahi Qila) และพระราชอุทยานชาลิมาร์ (Shalimar Garden)
- มัสยิด ได้แก่ มัสยิดวาซีร์ข่าน (Wazir Khan Masjid) และ มัสยิดบัดชาฮี (Badshahi Masjid)
- สุสาน ได้แก่ สุสานของพระเจ้าชาฮานกีร์ (Jahangir Tomb) และสุสานของ อาซีฟข่าน (Asif Khan Tomb)

สังเขปประวัติศาสตร์เมืองลาฮอร์¹

ก่อนการเข้ามาของชาวมุสลิมนั้น ลาฮอร์เคยเป็นเมืองหนึ่งของอาณาจักรกัตมีรี

* อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี

¹ สังเขปข้อมูลมาจาก N.A.Chaudhry, *A Short History of Lahore and some of its Monuments* (Lahore : Sang-e-Meel Publications, 2000), pp.15-32.

ในรัชกาลของพระเจ้าลลิตาทิพย์แห่งราชวงศ์การโกฏะ ต่อมา ราวพุทธศตวรรษที่ 16 สุลต่านมาห์มุดแห่งราชวงศ์กาซนาવીเยฮ์ (Mahmud of Ghaznavid) จากบริเวณประเทศอัฟกานิสถานในปัจจุบัน ได้บุกกรุกเข้ามายังแคว้นปัญจาบ และขับไล่พระเจ้าชัยปาละ กษัตริย์ชาวฮินดูออกไป ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา เมืองลาคฮอร์ได้ตกอยู่ภายใต้อำนาจของราชวงศ์ของชาวมุสลิมมาตลอด

ในสมัยราชวงศ์โมกุล เมืองลาคฮอร์ได้กลายเป็นเมืองสำคัญที่สุดแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในรัชสมัยของพระเจ้าอักบาร์ พระองค์ได้เสด็จมาประทับอยู่ที่เมืองนี้ เพื่อการทำสงครามกับแคว้นกัศมีร์และควบคุมชนเผ่าทางชายแดนตะวันตก เมืองลาคฮอร์จึงกลายเป็นเมืองหลวงของจักรวรรดิโมกุลตั้งแต่ พ.ศ.2127-2141 อาจเป็นในระบายนีเองที่กิจกรรมการก่อสร้างสถาปัตยกรรมภายในพระราชวังได้เริ่มขึ้น

พระเจ้าชาฮานคีร์ทรงโปรดเมืองลาคฮอร์เป็นอย่างยิ่ง ในรัชกาลนี้ เมืองลาคฮอร์ได้กลายเป็นจุดแวะพักก่อนที่จะเสด็จต่อไปประพาสแคว้นกัศมีร์ในฤดูร้อน พระองค์ทรงย้ายราชสำนักมาที่นี่เป็นครั้งแรก และหลังจากที่เสด็จประพาสแคว้นกัศมีร์ ใน พ.ศ. 2170 พระองค์ได้สิ้นพระชนม์ระหว่างกลับเมืองลาคฮอร์ ก่อนที่จะสิ้นพระชนม์นั้น พระองค์ได้มีพระราชประสงค์ที่จะให้พระศพของพระองค์ฝังอยู่ในอุทยานของพระนางนุร์ ชาฮาน (Nur Jahan) พระมเหสีของพระองค์ ในเมืองลาคฮอร์ สุสานของพระองค์จึงได้รับการสร้างขึ้นในอุทยานดังกล่าวโดยพระเจ้าชาห์ ชาฮาน พระโอรส

ต้นรัชกาลพระเจ้าชาห์ ชาฮาน เกิดกบฏขึ้นในเมืองลาคฮอร์ กบฏดังกล่าวได้รับการปราบโดยอาซีฟ ข่าน (Asif Khan) อันเป็นบิดาของพระมเหสีของพระองค์ ในรัชกาลนี้ เมืองลาคฮอร์ไม่ได้เป็นเมืองหลวงอีกต่อไป แต่ยังคงความสำคัญในฐานะชัยภูมิที่สำคัญและเป็นจุดแวะพักก่อนการประพาสแคว้นกัศมีร์ อาคารหลายแห่งภายในพระราชวัง, พระราชอุทยานชาลิมาร์, สุสานของอาซีฟข่าน รวมถึงมัสยิดวาซีร์ ข่าน ได้รับการสร้างขึ้นในรัชกาลนี้

สถาปัตยกรรมภายในเมืองลาคฮอร์ที่สำคัญที่สุดที่ได้รับการสร้างในรัชกาลพระเจ้าออรังเซบ กษัตริย์ในราชวงศ์โมกุลผู้ยิ่งใหญ่องค์สุดท้าย ได้แก่ มัสยิดบัดชาฮี (Badshahi Masjid) อันเป็นมัสยิดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก

ในสมัยราชวงศ์โมกุลตอนปลาย เมืองลาคฮอร์ถูกบุกรุกจากเปอร์เซียหลายครั้ง ครั้งสำคัญได้แก่ พระเจ้านาดิร์ ชาห์ (Nadir Shah) ในปลายพุทธศตวรรษที่ 23

การบุกรุกเหล่านี้เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ราชวงศ์โมกุลเสื่อมลง ในกลางพุทธศตวรรษที่ 24 พระเจ้ารานจิตสิงห์ (Ranjit Singh) ได้สถาปนาอาณาจักรซิกข์ขึ้นโดยมีเมืองลาฮอร์เป็นเมืองหลวง โดยประทับอยู่ภายในพระราชวังลาฮอร์ ในระยะนี้ ลวดลายตกแต่งสถาปัตยกรรมสมัยราชวงศ์โมกุลจำนวนมากได้ถูกรื้อลงเพื่อนำไปตกแต่งหิรมณเทียรที่เมืองอมฤตสระ (Amritsar) เมืองที่สำคัญที่สุดในศาสนาซิกข์

หลังการสิ้นพระชนม์ของพระเจ้ารานจิต สิงห์ การแย่งราชสมบัติในหมู่พระราชวงศ์ เปิดทางให้อังกฤษเข้าล้มล้างอาณาจักรซิกข์ ยึดครองเมืองลาฮอร์ และจับกุมกษัตริย์องค์สุดท้ายไปขังประเทศอังกฤษ เมืองลาฮอร์จึงตกภายใต้อำนาจของจักรวรรดิอังกฤษใน พ.ศ.2392

พระราชวังเมืองลาฮอร์ (Shahi Qila)

พระราชวังเมืองลาฮอร์ หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า ซาฮีกลา (Shahi Qila) อันแปลว่าป้อมของพระราชนั้น ตั้งอยู่ทางด้านทิศเหนือของเมืองลาฮอร์ เดิมพระราชวังตั้งอยู่ติดแม่น้ำรี เช่นเดียวกับพระราชวังที่เดลีและอาคราซึ่งตั้งอยู่ติดแม่น้ำยมุนา อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนี้ แม่น้ำรีได้เปลี่ยนทิศทางออกไปทางเหนือ

พระราชวังแห่งนี้ อาจได้รับการสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยก่อนราชวงศ์โมกุลแล้ว แต่สิ่งก่อนสร้างซึ่งปรากฏในปัจจุบันนี้ ล้วนแต่เป็นศิลปะสมัยราชวงศ์โมกุลทั้งสิ้น เป็นพระราชวังที่ได้รับการสร้างเพิ่มเติมมาตลอดหลายรัชกาล ตั้งแต่รัชกาลพระเจ้าอักบาร์ พระเจ้าชาฮานคีร์ พระเจ้าชาห์ ชาฮาน ลงมาถึงพระเจ้าออรังเซป

พระราชวังแห่งนี้ ล้อมรอบด้วยกำแพงป้อมที่มีความหนาและสูงใหญ่ ซึ่งพระเจ้าอักบาร์โปรดให้สร้างขึ้นใหม่แทนป้อมเดิมซึ่งสร้างด้วยอิฐดิบ² ประกอบด้วยประตูสำคัญ 2 ประตู คือประตูชาห์บุร์จดารวาซา (Shah Burj Darvaza) และประตูอาลามคีร์ (Alamgiri Darvaza) โดยที่ประตูแรกนั้น ได้รับการประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีอย่างงดงาม เป็นประตูส่วนพระองค์ที่สร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าชาฮานคีร์ และเสร็จในรัชกาลต่อมา ส่วนประตูอาลามคีร์นั้น สร้างขึ้นโดยพระเจ้าออรังเซป ปัจจุบันเป็นประตูหลักของพระราชวัง (รูปที่ 1)

² M.H. Raza, Lahore : Past and Present (Islamabad: Barqson Printers, 1987), p.98.

องค์ประกอบหลักของพระราชวังนั้น เปรียบเทียบได้กับองค์ประกอบหลักสำหรับพระราชวังของราชวงศ์โมกุลในที่อื่น ๆ โดยทั่วไป กล่าวคือ ประกอบด้วยห้องพระโรงหน้า หรือ “ดิวันอี้ยาม” (Diwan-I-Am) และห้องพระโรงส่วนพระองค์ หรือ “ดิวันอิฆาส” (Diwan-I-Khas) เนื่องจากดิวันอี้ยามนั้น ใช้สำหรับเสด็จออกจากราชการโดยทั่วไป จึงมักตั้งอยู่ด้านหน้าเสมอ มักมีขนาดใหญ่ และสร้างด้วยหินทรายแดงเป็นองค์ประกอบหลัก ส่วนดิวันอิฆาส เป็นห้องพระโรงสำหรับเสด็จออกส่วนพระองค์ จึงมักตั้งอยู่ภายในฝ่ายใน มีขนาดเล็กกว่าห้องพระโรงแรก มักสร้างด้วยหินอ่อนและมักมีการตกแต่งที่ปราณีตกว่า (รูปที่ 2) อย่างไรก็ตาม ห้องพระโรงทั้งสองต่างมีลักษณะร่วมกันก็คือ มีลักษณะเป็นอาคารเปิดโล่งที่รองรับด้วยเสาเป็นจำนวนมาก และมีพระราชบัลลังก์ตั้งอยู่ด้านในสุด อนึ่ง ห้องพระโรงทั้งสองนี้ สร้างขึ้นในรัชกาลของพระเจ้าชาห์ชาฮาน³

อาคารที่มีชื่อเสียงที่สุดภายในพระราชวังก็คือ กลุ่มอาคารชิชมาฮาล (Shish Mahal Complex) หรือพระราชวังกระจก สร้างขึ้นโดยพระเจ้าชาห์ ชาฮานเพื่อให้เป็นที่ประทับของพระนางมัมตัส มาฮาล เป็นกลุ่มอาคารซึ่งมีชื่อเสียงในการตกแต่งภายในโดยใช้ทั้งกระจก จิตรกรรม การเขียนลายทองและการฝังหินสี (รูปที่ 3) ในกลุ่มอาคารนี้ ปรากฏ อาคารหลังหนึ่งในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้า อาคารหลังนี้มีชื่อว่า “นอลาคา” (Naulakha) (รูปที่ 4) หลังคาโค้งของอาคารดังกล่าวแสดงถึงการรับอิทธิพลมาจากศิลปะอิสลามในเบงกอล⁴ โดยปรากฏความนิยมในศิลปะโมกุลครั้งแรกในรัชกาลของพระเจ้าชาห์ ชาฮาน

พระราชอุทยานชาลิมาร์ (Shalimar Garden)

ชาลิมาร์ เป็นชื่อของพระราชอุทยาน 3 แห่งซึ่งใช้ชื่อเดียวกันของราชวงศ์โมกุลคือ ที่ศรีนคร ที่ลาฮอร์และที่เดลี โดยที่ศรีนครนั้น เป็นที่แรกซึ่งสร้างขึ้นในรัชกาลของพระเจ้าชาห์ชาฮาน โดยพระเจ้าชาห์ชาฮานในขณะที่ยังเป็นเจ้าชาย พระราชอุทยาน

³ N.A. Chaudhry, *op.cit.*, p.64,

⁴ สามารถดูภาพหลังคาโค้งแบบเบงกอลได้ใน T.Kamiya, *The Guide to the Architecture of the Indian Subcontinent* (Hyderabad : Pragati Art Printer, 1996), p.156.

ชาลิมาร์ ในที่อื่น ๆ ได้รับการสร้างขึ้นอย่างต่อเนื่องในรัชกาลของพระเจ้าชาห์ ชาฮาน สำหรับที่ลาฮอร์นั้น สร้างใน พ.ศ. 2180⁵ หนึ่ง ในปัจจุบัน พระราชอุทยานดังกล่าวยังคงปรากฏอยู่เฉพาะที่ศรีนครและที่ลาฮอร์เท่านั้น

M.H. Raza กล่าวว่าความหมายของคำว่าชาลิมาร์นั้น สามารถเชื่อมโยงกับคำศัพท์ในภาษาเปอร์เซียได้หลายคำ ทำให้สามารถตีความชื่อของสวนดังกล่าวได้หลายความหมาย เช่น “ที่อยู่แห่งความรัก”, “ที่อยู่แห่งความสุข”, “แสงพระจันทร์” เป็นต้น⁶

พระราชอุทยานชาลิมาร์ที่เมืองลาฮอร์ ตั้งอยู่ห่างจากเมืองไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 5 กิโลเมตร พระราชอุทยานตั้งอยู่ภายในกำแพง มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า พระราชอุทยานได้รับการสร้างขึ้นบนที่ลาด โดยแบ่งออกเป็น 3 ระดับ คล้ายขั้นบันได (รูปที่ 5) โดยสวนทั้งสามระดับได้รับการตั้งชื่อให้แตกต่างกันออกไป ได้แก่ สวนที่ให้ความรื่นรมย์ใจ (Bestower of Pleasure) สวนที่ให้อิสรภาพ (Bestower of Life) และสวนที่ให้ความอุดมสมบูรณ์ (Bestower of Plenty)⁷ แกนกลางของอุทยาน ได้แก่ทางน้ำอันประกอบไปด้วยน้ำพุและน้ำตก ขนาบข้างด้วยทางเดิน ทางน้ำดังกล่าวแท้จริงแล้วก็คือคลองชาห์ นาฮาร์ (Shah Nahar) ซึ่งรับน้ำมาจากแม่น้ำรวีอีกต่อหนึ่ง คลองได้เข้ามายังอุทยานทางด้านทิศใต้ ซึ่งเป็นบริเวณที่ระดับพื้นดินสูง และไหลไปยังทิศเหนือซึ่งเป็นบริเวณที่ระดับพื้นดินต่ำกว่า การที่สวนดังกล่าวได้รับการจัดวางให้อยู่บนที่ลาด ก็เนื่องจากเพื่อให้เกิดแรงดันน้ำอันจะนำไปสู่การเกิดพุน้ำและน้ำตกภายในสวนนั่นเอง⁸

อาคารที่สำคัญที่สุดภายในสวน ได้แก่ห้องพระโรง ซึ่งตั้งอยู่ปลายสุดของระดับสวนชั้นบน จากอาคารดังกล่าว มีการทำทางน้ำตกลงมายังสระน้ำขนาดใหญ่ในระดับสวนชั้นกลาง (รูปที่ 6) อันประดับด้วยน้ำพุจำนวนมาก กลางสระน้ำปรากฏระเบียบงกลางน้ำ ที่ขอบสระเป็นที่ประดิษฐานพระราชบัลลังก์ ทิศทิศนี้ในตำแหน่งดังกล่าวถือ

⁵ M.H. Raza, *op.cit.*, p.114-115.

⁶ *Ibid.*, p.114.

⁷ M.H. Raza, *op.cit.*, p.115.

⁸ N.A. Chaudhry, *op.cit.*, p.103.

ได้ว่าเป็นการจัดองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมที่งดงามที่สุดแห่งหนึ่งในศิลปะสมัยราชวงศ์โมกุล (รูปที่ 7)

การสร้างพระราชอุทยานในศิลปะสมัยราชวงศ์โมกุลนั้น M.Barrucand กล่าวว่าแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการจำลองสวนอีเดน อันได้รับการบรรยายไว้ในคัมภีร์อัลกุรอ่าน ว่าเป็นสวนสวรรค์ที่มีทางน้ำซึ่งไหลอยู่ตลอดเวลา เต็มไปด้วยต้นไม้ซึ่งมีร่มเงาและดอกไม้ ผลไม้อันงดงาม⁹ ทั้งหมดนี้ สะท้อนอยู่อย่างสมบูรณ์ในพระราชอุทยานชาลิมาร์ที่เมืองลาฮอร์

มัสยิดวาซิร์ข่าน (Wazir Khan Masjid)

มัสยิดวาซิร์ข่าน เป็นมัสยิดภายในเมืองลาฮอร์ที่มีชื่อเสียงที่สุดในด้านการตกแต่งทั้งภายนอกและภายในที่งดงาม และยังเป็นตัวอย่างของมัสยิดในศิลปะสมัยราชวงศ์โมกุล สกulpture เมืองลาฮอร์ได้ดีที่สุด ตั้งอยู่ภายในขอบเขตกำแพงเมืองโบราณลาฮอร์ ใกล้ประตูเดลลี สร้างขึ้นใน พ.ศ.2177 โดยวาซิร์ ข่าน (Wazir Khan) ผู้สำเร็จราชการของแคว้นปัญจาบ ในรัชกาลพระเจ้าซาร์ ชาฮาน¹⁰

มัสยิดมีลักษณะที่น่าสนใจ เนื่องจากเป็นมัสยิดซึ่งปรากฏหอคอยตั้งอยู่ที่มุมทั้งสี่ของลานด้านหน้า ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้จะปรากฏต่อมาในมัสยิดบัดชาฮี อันสร้างขึ้นภายหลังอีกด้วย อนึ่ง ดูเหมือนว่า ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นลักษณะเฉพาะของสกุลช่างลาฮอร์เอง เนื่องจากไม่เป็นที่นิยมในมัสยิดสมัยราชวงศ์โมกุลที่เดลลีและอาครา นอกจากนี้ การปรากฏการใช้โดม 5 โดมเรียงกันนั้น ดูเหมือนว่าจะเป็นลักษณะที่นิยมภายในสกุลช่างลาฮอร์เองด้วย (รูปที่ 8) เนื่องจากปรากฏในมัสยิดอีกหลายแห่งภายในเมืองนี้ ในขณะที่ไม่เป็นที่นิยมในเมืองเดลลีและอาคราร่วมสมัย

สิ่งที่มีชื่อเสียงที่สุดของมัสยิด คือการตกแต่งทั้งภายนอกและภายใน โดยที่ภายนอกนั้น มีการใช้กระเบื้องเคลือบสีในการตกแต่ง ส่วนภายในนั้นใช้จิตรกรรมในการตกแต่งผนัง อนึ่ง การตกแต่งผนังโดยใช้กระเบื้องเคลือบสีนั้น ถือได้ว่าเป็นลักษณะ

⁹ M. Barrucand, "The Garden as a Reflection of Paradise", *Islam : Art and Architecture*, (France : Konemann, 2000), p.490.

¹⁰ M.H. Raza, *op.cit.*, p.113.

การตกแต่งที่เป็นที่นิยมเฉพาะสกุลช่างเมืองลาฮอร์เท่านั้น แตกต่างไปจากสกุลช่างเตลลี-อาคราซึ่งนิยมการตกแต่งผนังโดยการการฝังหินต่างชนิดลงไปบนพื้นผิวมากกว่าการตกแต่งผนังโดยใช้กระเบื้องเคลือบสีนั้น แสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะเปอร์เซียและอุซเบกิสถานอย่างชัดเจน

ลวดลายที่ใช้ตกแต่งภายนอกมัสยิดนั้น ได้แก่ลวดลายพันธุ์พฤกษา ทั้งรูปดอกไม้ในแจกัน (รูปที่ 9) และลายดอกไม้คล้ายดอกโบตั๋นออกก้านขด ส่วนภายในมัสยิดนั้น มีการตกแต่งด้วยจิตรกรรมฝาผนัง (รูปที่ 10-11) ปรากฏทั้งลายพันธุ์พฤกษาและการใช้ตัวอักษรเขียนเป็นลวดลาย (Calligraphy) การตกแต่งนั้น งดงามยิ่งขึ้นเมื่อจิตรกรรมดังกล่าววาดอยู่บนพื้นผิวของมูการ์นา

มูการ์นา (Muqarna) คือ การใช้อาร์คขนาดเล็กซ้อนต่อกันเพื่อรองรับส่วนของสถาปัตยกรรมที่ยื่นออกมา เป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอิสลามซึ่งได้รับนิยมเป็นสากล กล่าวคือ ปรากฏทุกสกุลช่างตั้งแต่ศิลปะอิสลามที่สเปน จนมาถึงศิลปะอิสลามที่อนุทวีปอินเดีย โดยที่มูการ์นาแบบศิลปะเปอร์เซีย-อุซเบกิสถาน อันเป็นแบบดั้งเดิมนั้น มูการ์นาเป็นการใช้อาร์คขนาดเล็กซ้อนกันคล้ายรวงผึ้ง (รูปที่ 10) ส่วนในศิลปะสมัยราชวงศ์โมกุล ได้มีการดัดแปลงมูการ์นาเป็นแบบของอินเดียเอง กล่าวคือมีการทำเป็นรูปดาว 5 แฉกและทำสัน (rib) แยกออกมาจากรูปดาวนั้น (รูปที่ 11)

มัสยิดบัดชาฮี (Badshahi Masjid)

มัสยิดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในเมืองลาฮอร์ รวมถึงมีขนาดใหญ่ที่สุดในศิลปะโมกุลนั้น ได้แก่ มัสยิดบัดชาฮี (Badshahi Masjid) อันปรากฏจารึกที่ขุมประตู่ว่าสร้างขึ้นโดยพระเจ้าออรังเซปใน พ.ศ. 2216¹¹ มัสยิดประกอบด้วยขุมประตู่ทางเข้าทางด้านทิศตะวันออก ระเบียงล้อมรอบลานขนาดใหญ่และตัวมัสยิดซึ่งตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันตก ตัวมัสยิดประกอบด้วยขุมอาร์คขนาดใหญ่ตรงกลาง (Iwan) ขนาบด้วยอาร์ควงโค้งแหลมด้านละ 5 วงโค้ง ตัวอาคารสร้างด้วยหินทรายสีแดงประดับด้วยการฝังหินอ่อนตามแบบที่นิยมในศิลปะโมกุล ด้านบนสุดปรากฏโดมสร้างด้วยหินอ่อน 3 โดม โดยที่โดมตั้งอยู่บนคอโดมทรงกระบอก ตัวโดมครอบด้วยกลีบดอกไม้ (ฉันทนา) และปรากฏ

¹¹ Ibid., p.118.

กลศะโลหะอยู่ด้านบนสุด การประดับมัสยิดด้วยโดม 3 โดมและรูปแบบของโดมดังกล่าว เป็นลักษณะเฉพาะของศิลปะอินเดียนสมัยราชวงศ์โมกุล (รูปที่ 12)

หอคอยที่สูงที่สุดนั้น ตั้งอยู่ประจํามุมทั้งสี่ทิศของระเบียงล้อมรอบลาน มีลักษณะเป็นแบบหอคอยในศิลปะโมกุลโดยทั่วไป กล่าวคือ เป็นหอคอยซึ่งมีระเบียงหลายชั้น โดยที่ระเบียงแต่ละชั้นไม่ได้รับรับด้วยมุการ์นาอันแตกต่างกันไปจากศิลปะอิสลามในประเทศอื่นๆซึ่งสวนเดียวกันนี้มักรองรับด้วยมุการ์นาเสมอ ด้านบนสุดปรากฏ “ฉัตรี” (Chhatri) อันหมายถึงอาคารหลังคาโดมขนาดเล็กที่รองรับด้วยแถวเสา ระหว่างโดมกับแถวเสา ปรากฏการประดับด้วยหลังคาลาดเลียนแบบเครื่องไม้ อาคารแบบฉัตรี ถือได้ว่าเป็นลักษณะเฉพาะประการหนึ่งสำหรับศิลปะอิสลามในอนุทวีปอินเดีย

เค้าโครงโดยรวมของมัสยิด แสดงให้เห็นการสืบเนื่องอย่างชัดเจน มาจากจามามัสยิด (Jama Masjid) ที่เมืองเดลี อันสร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าชาห์ ชาฮาน (รูปที่ 13) แสดงให้เห็นว่าสถาปนิกได้นำเอาแผนผังและรูปแบบของจามามัสยิดที่เดลีใช้ โดยขยายขนาดให้ใหญ่ขึ้น อย่างไรก็ตาม น่าสังเกตว่า หอคอยที่สูงที่สุดของจามามัสยิดที่เดลีนั้น กลับตั้งติดอยู่กับตัวมัสยิด มิได้ตั้งแยกออกไปเหมือนมัสยิดบัดชาฮิที่ลาฮอร์

แม้ว่าเค้าโครงของมัสยิดจะยังคงแสดงถึงลักษณะของศิลปะโมกุลอยู่ แต่สำหรับการตกแต่งภายในแล้ว กับแสดงให้เห็นอิทธิพลตะวันตกอย่างชัดเจน (รูปที่ 14) แสดงให้เห็นแนวโน้มของศิลปะโมกุลตอนปลายซึ่งรับลวดลายตามแบบตะวันตกเข้ามาประดับสถาปัตยกรรมมากขึ้น

สุสานของพระเจ้าชาฮานคีร์ และสุสานของอาซิฟข่าน (Jahangir Tomb and Asif Khan Tomb)

สุสานของพระเจ้าชาฮานคีร์ และสุสานของอาซิฟข่าน ตั้งอยู่ในบริเวณเดียวกัน คือบริเวณตำบลชาห์ดรา (Shahdara) อีกฝั่งหนึ่งของแม่น้ำรีตงกันข้ามกับเมืองลาฮอร์

สุสานของพระเจ้าชาฮานคีร์ เป็นสุสานที่ตั้งอยู่ในอุทยาน โดยที่สุสานเป็นจุดกึ่งกลางของอุทยานมีซุ้มประตูทางเข้าขนาดใหญ่ด้านหน้า ซุ้มประตูหลอกด้านข้างและด้านหลัง รวมถึงมีการเดินทางนำรอบ ลักษณะทั้งหมดนี้คล้ายคลึงกับสุสานของพระเจ้า

หุมาเยนที่เดลีและพระเจ้าอักบาร์ที่อาครา

ในศิลปะสมัยราชวงศ์โมกุล การตั้งสุสานภายในสวนนั้น เป็นการแสดงออกถึงคติการจำลองสวนอีเดนอย่างชัดเจน หลักฐานที่สำคัญได้แก่จารึกของซุมประตูลงสุสานพระเจ้าอักบาร์ที่อาครา ซึ่งกล่าวอย่างชัดเจนว่า ขอให้สถานที่ดังกล่าว จงเต็มไปด้วยความสุขมากกว่าสวนสวรรค์¹²

อนึ่ง รูปแบบของสุสานมีลักษณะที่แปลกประหลาด กล่าวคือเป็นฐานไพทีขนาดใหญ่ หรือตักต์กาห์ (Taktgah) ซึ่งไม่ได้รับรองรับอาคารใดๆ ไว้ด้านบน (รูปที่ 15) ลักษณะเช่นนี้ E.Koch กล่าวว่า พระเจ้าชาฮานคีร์ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้พระศพของพระองค์ฝังอยู่กลางแจ้งเช่นเดียวกับบรรพบุรุษของพระองค์ คือ พระเจ้าบาบุร ด้วยเหตุนี้ หินจารึกหลุมพระศพ (tombstone) จึงได้รับการประดิษฐานไว้กลางแจ้งด้านบนฐานขนาดใหญ่ดังกล่าว¹³ อนึ่ง คติดังกล่าว ปรากฏอย่างชัดเจนมาแล้วตั้งแต่สุสานของพระเจ้าอักบาร์ที่อาครา (รูปที่ 16) น่าสังเกตว่า ด้านบนสุดของสุสานพระเจ้าอักบาร์นั้นมีลักษณะเป็นระเบียงล้อมรอบพื้นที่โล่ง ไม่ปรากฏหลังคาหรือโดมคลุม พื้นที่โล่งดังกล่าวนี้เป็นที่ประดิษฐานหีบพระศพจำลอง อันแสดงถึงคติการฝังศพในที่โล่งแจ้งตามหลักศาสนา

ที่มุมทั้งสี่ของฐานนั้น ปรากฏหอคอยทั้ง 4 ทิศ นับได้ว่า สุสานแห่งนี้เป็นแห่งหนึ่งในบรรดาสุสานระยะแรกๆที่มีการนำหอคอยอันโดยปกติแล้วเป็นองค์ประกอบของมัสยิด มาประดับที่ตัวสุสาน การจัดวางหอคอยที่มุมทั้งสี่ของฐานนั้น ดูเหมือนว่าจะเป็นต้นเค้าให้กับส่วนเดียวกันของทัชมาฮาลที่อาครา

ห้องกลางเป็นห้องที่ประดิษฐานหีบพระศพจำลองของพระเจ้าชาฮานคีร์ อันสร้างด้วยหินอ่อนและมีการตกแต่งโดยการฝังหินกึ่งมีค่า (Semi-Precious Stones) สีต่างๆ เป็นพระนาม 99 พระนามของอัลลอฮ์และลายพันธุ์พฤกษา¹⁴ (รูปที่ 17) นับว่าหีบพระศพจำลองนี้ เป็นศิลปกรรมเอกชิ้นหนึ่งในสมัยราชวงศ์โมกุล

¹² P. Vaughan, "Indian Subcontinent : From the Sultanate to Mughal Empire", *Islam : Art and Architecture*, p.477.

¹³ E. Koch, *Mughal Architecture* (New Delhi : Oxford University Press, 2002), p.97.

¹⁴ Ibid., p.56.

ไม่ไกลจากสุสานของพระเจ้าชาหานคีร์ ได้แก่สุสานของอาซิฟ ข่าน (Asif Khan Tomb) บิดาของพระมเหสีในพระเจ้าซาร์ ซาฮาน สุสานตั้งอยู่กลางสวนซึ่งมีร่องรอยทางน้ำรอบ สุสานอยู่ในฝั่งแปดเหลี่ยม ตัวอาคารทุกด้านประกอบด้วยอาร์คโค้งเป็นทางเข้า ด้านบนปรากฏคอโดมทรงกระบอกรองรับโดมรูปกลมปลายแหลม อันเป็นเค้าโครงของโดมสมัยราชวงศ์โมกุลซึ่งมีรูปกลีบดอกไม้วี (ฉันทนา) ประดับอยู่ด้านบนสุด (รูปที่ 18)

เดิม สุสานดังกล่าวได้รับการประดับด้วยกระเบื้องเคลือบสีอย่างงดงาม ยังคงเห็นร่องรอยของที่เป็นลายพันธุ์พฤกษาประดับบริเวณมุมก้านของซุ้มโค้งทางเข้าสุสานทั้งแปดทิศอยู่¹⁵ (รูปที่ 19) ปัจจุบัน สุสานแห่งนี้เหลือแต่เพียงเค้าโครง เนื่องจากในรัชกาลพระเจ้ารานซิด สิงห์ กระเบื้องเคลือบประดับสุสานได้ถูกรื้อลงเพื่อนำไปประดับหิรมณเทียรที่เมืองอมฤตสระ

จากที่ได้กล่าวมาทั้งหมดแล้ว จะเห็นได้ว่า ศิลปะสมัยราชวงศ์โมกุลที่เมืองลาฮอร์นั้น มีลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างไปจากศิลปะร่วมสมัยในเมืองอื่นๆ เป็นสกุลช่างซึ่งได้รับอิทธิพลจากศิลปะเปอร์เซีย-อูสเบกิสถาน และย่อมแสดงให้เห็นถึงพลวัตรของช่างศิลปกรรมในเมืองดังกล่าว ต่ออิทธิพลของศิลปะอิสลาม ทั้งทางตะวันตก คือศิลปะเปอร์เซีย-อูสเบกิสถาน และทางตะวันออก คือศิลปะของราชสำนักโมกุล

¹⁵ Ibid., p.62.

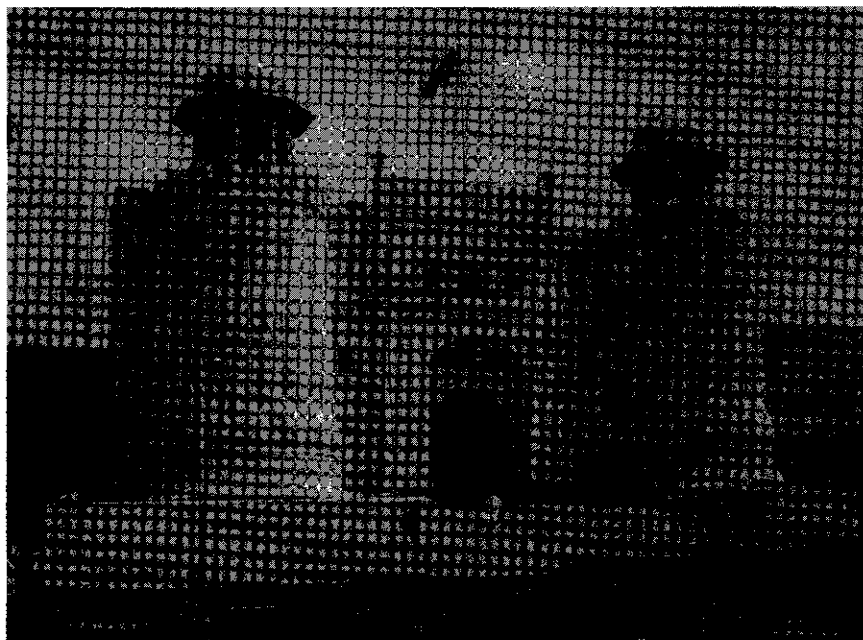
บรรณานุกรม

- Barrucand, M. *"The Garden as a Reflection of Paradise", Islam : Art and Architecture*. France : Konemann, 2000.
- Chaudhry, N.A. *A Short History of Lahore and some of its Monuments*. Lahore : Sang-e-Meel Publications, 2000.
- Kamiya, T. *The Guide to the Architecture of the Indian Subcontinent*. Hyderabad : Pragati Art Printer, 1996.
- Koch, E. *Mughal Architecture*. New Delhi : Oxford University Press, 2002.
- Raza, M.H. *Lahore : Past and Present*. Islamabad : Barqson Printers, 1987.
- Vaughan, P. *"Indian Subcontinent : From the Sultanate to Mughal Empire", Islam : Art and Architecture*. France : Konemann, 2000.

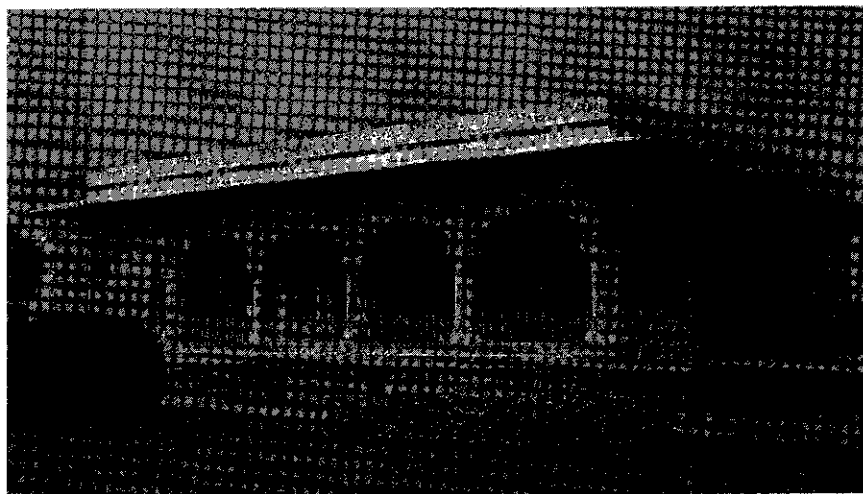
ภาพประกอบ

- รูปที่ 1 ประตูอาลามคีร์ ประตูหลักของพระราชวังอันสร้างขึ้นโดยพระเจ้าออรังเซป
- รูปที่ 2 ดิวนอีซาส หรือท้องพระโรงส่วนพระองค์
- รูปที่ 3 การตกแต่งด้วยจิตรกรรมลายทองภายในริซมาฮาล
- รูปที่ 4 นอลาคา อาคารซึ่งมีหลังคาแบบเบงกอล
- รูปที่ 5 ภาพเขียนของพระราชอุทยานชาลิมาร์ แสดงการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ระดับ
ที่มา : E.Koch, *Mughal Architecture*, fig.XV.
- รูปที่ 6 ท้องพระโรงซึ่งตั้งอยู่ระดับบนและมีทางน้ำตกเพื่อให้ น้ำไหลลงมายังระดับ
กลาง
- รูปที่ 7 สระน้ำและพระราชบัลลังก์ในระดับกลาง
- รูปที่ 8 ภาพรวมของมัสยิดวาซีร์ข่าน
- รูปที่ 9 กระเบื้องเคลือบรูปดอกไม้ในแจกัน ด้านนอกของมัสยิดวาซีร์ข่าน
- รูปที่ 10 มุการนาแบบศิลปะเปอร์เซีย-อุซเบกิสถาน ภายในมัสยิดวาซีร์ข่าน
- รูปที่ 11 มุการนาแบบศิลปะโมกุล ตกแต่งด้วยจิตรกรรมรูปดอกไม้คล้ายดอกไม้ต้น
ออกก้านขด

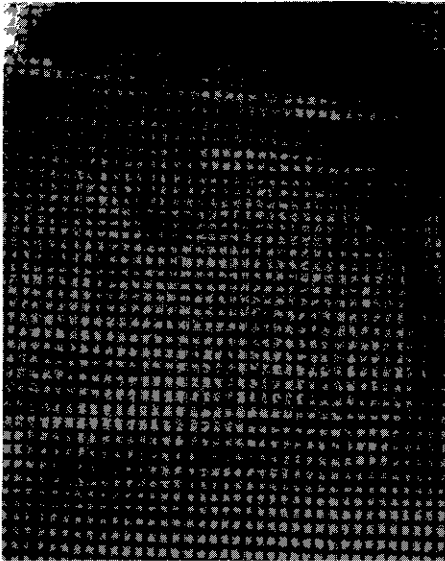
- รูปที่ 12 ภาพรวมของมัสยิดบัตซาฮี สร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าอรัังเชป
- รูปที่ 13 จามามัสยิด เมืองเตลลี สร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าซาร์ ซาฮาน
- รูปที่ 14 การตกแต่งภายในมัสยิดบัตซาฮี ซึ่งแสดงอิทธิพลตะวันตก
- รูปที่ 15 ภาพรวมของสุสานพระเจ้าซাহานคีร์ ลักษณะเป็นฐานไพทีขนาดใหญ่ซึ่ง
ไม่ได้รองรับอาคารใดๆ
- รูปที่ 16 สุสานของพระเจ้าอักบาร์ที่อาครา ซึ่งด้านบนสุดเป็นระเบียบล้อมรอบพื้นที่
โล่ง ไม่ปรากฏโดมคลุม
- รูปที่ 17 รายละเอียดของหีบพระศพจำลอง อันตกแต่งด้วยลวดลายพรรณพฤกษา
และพระนามของอัลลอฮ์ 99 พระนาม
- รูปที่ 18 สุสานของอาซีฟ ข่าน ซึ่งกระเบื้องตกแต่งภายนอกถูกรื้อทำลาย
- รูปที่ 19 กระเบื้องเคลือบตกแต่งมูการนาของสุสานอาซีฟ ข่านซึ่งยังคงหลงเหลือ
ร่องรอยอยู่

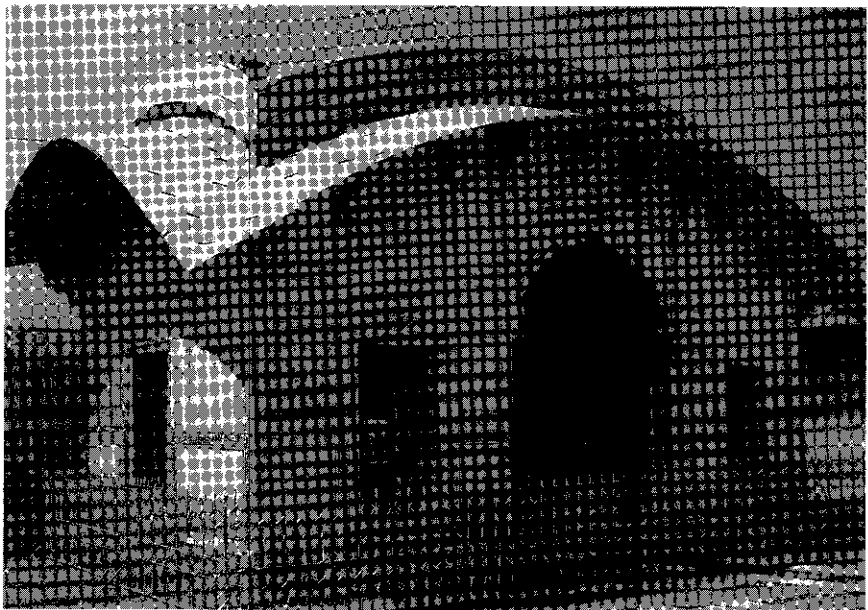
รูปที่ 1 ประตูอลามคีรี ประตูหลักของพระราชวังอันสร้างขึ้นโดยพระเจ้าออรังเซป

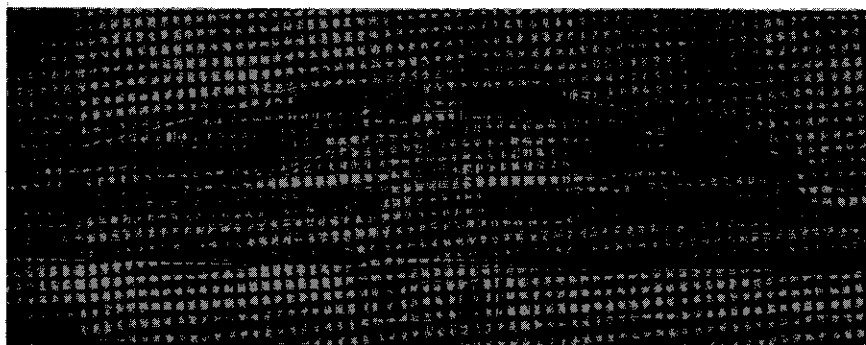
รูปที่ 2 ดิวนอิซาส หรือท้องพระโรงส่วนพระองค์

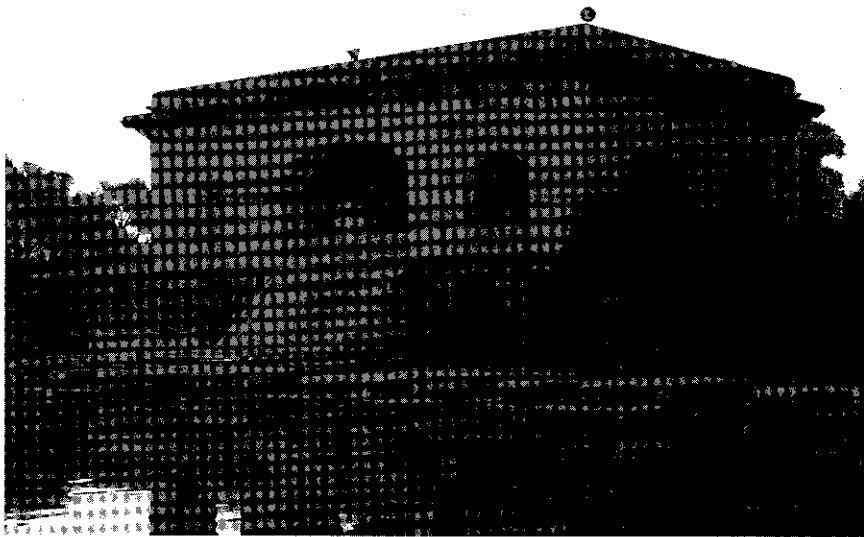
รูปที่ 3 การตกแต่งด้วยจิตรกรรมลาย
ทองภายในหิมาฮาล

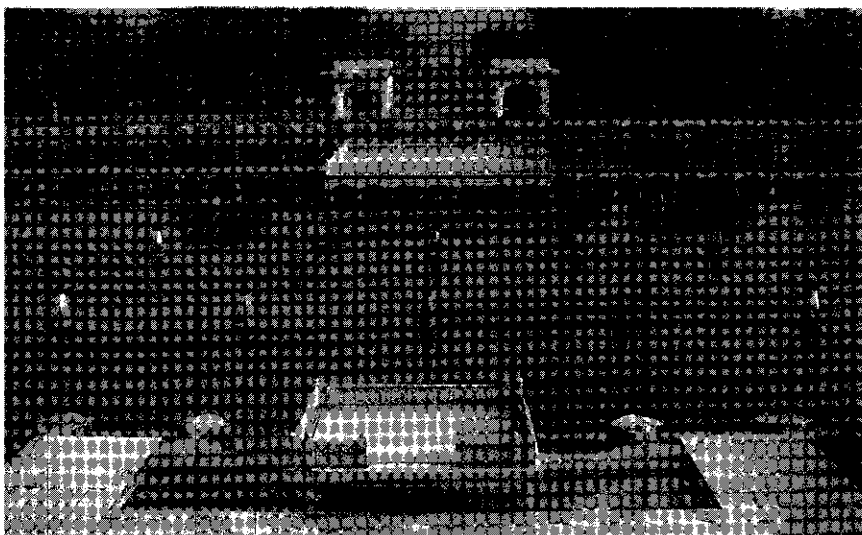
รูปที่ 4 นอลาคา อาคารซึ่งมีหลังคาแบบเบงกอล

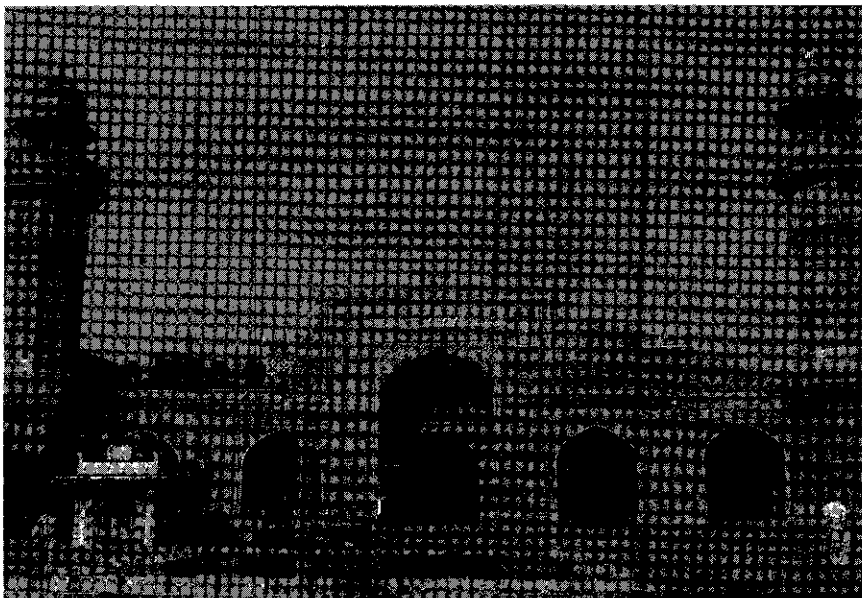
รูปที่ 5 ภาพเขียนของพระราชอุทยานชาลิมาร์ แสดงการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ระดับ
ที่มา : E. Koch, *Mughal Architecture*, fig. XV.

รูปที่ 6 ท้องพระโรงซึ่งตั้งอยู่ระดับบนและมีทางน้ำตกเพื่อให้น้ำไหลลงมายังระดับกลาง

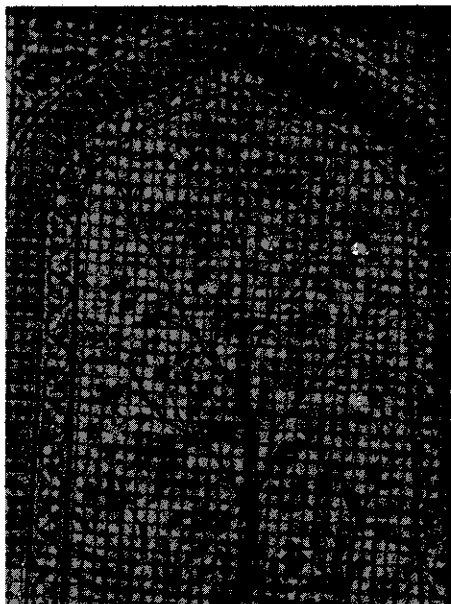

รูปที่ 7 สระน้ำและพระราชบัลลังก์ในระดับกลาง

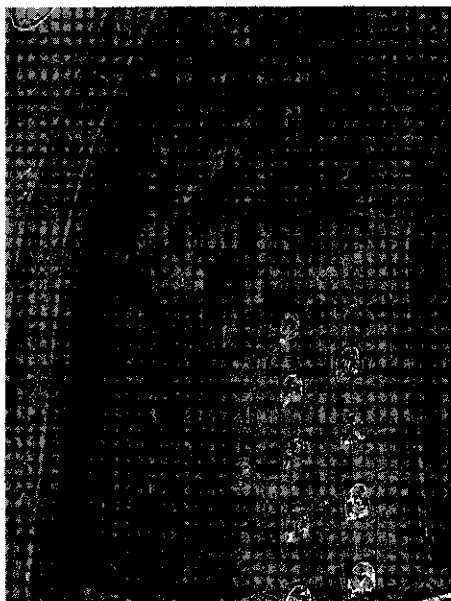

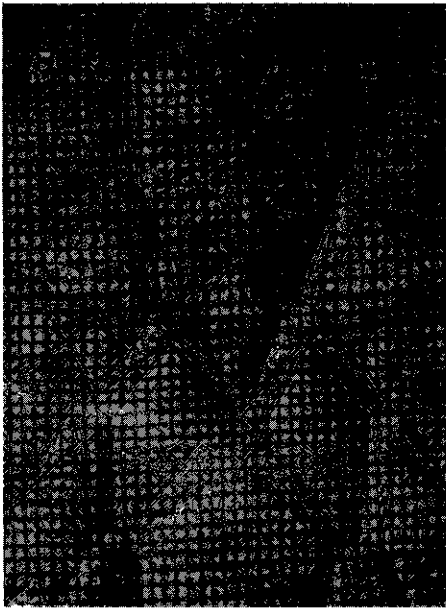
รูปที่ 8 ภาพรวมของมัสยิดวาซีร์ข่าน

รูปที่ 9 กระเบื้องเคลือบรูปดอกไม้ใน
แจกัน ด้านนอกของมัสยิดวาซีร์ข่าน

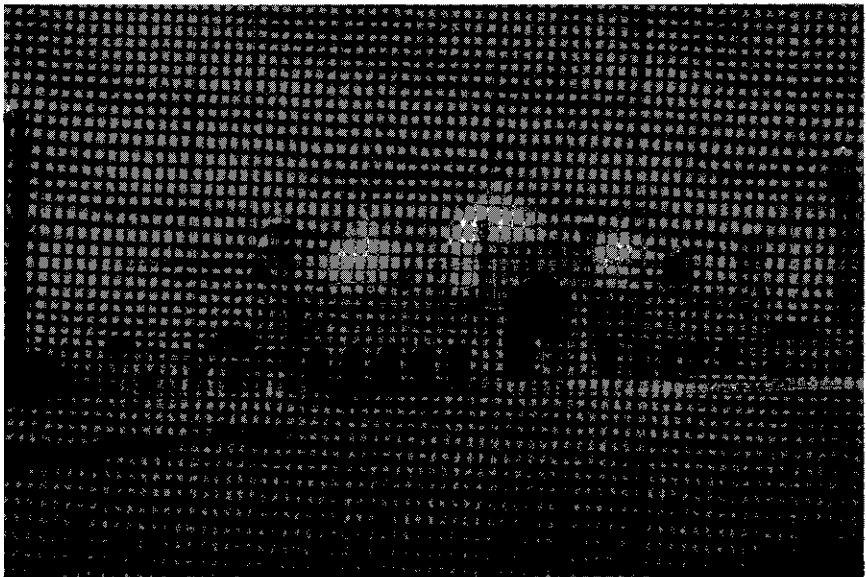

รูปที่ 10 มุขาร์นาแบบศิลปะเปอร์เซีย
อุซเบกิสถาน ภายในมัสยิดวาซีร์ข่าน

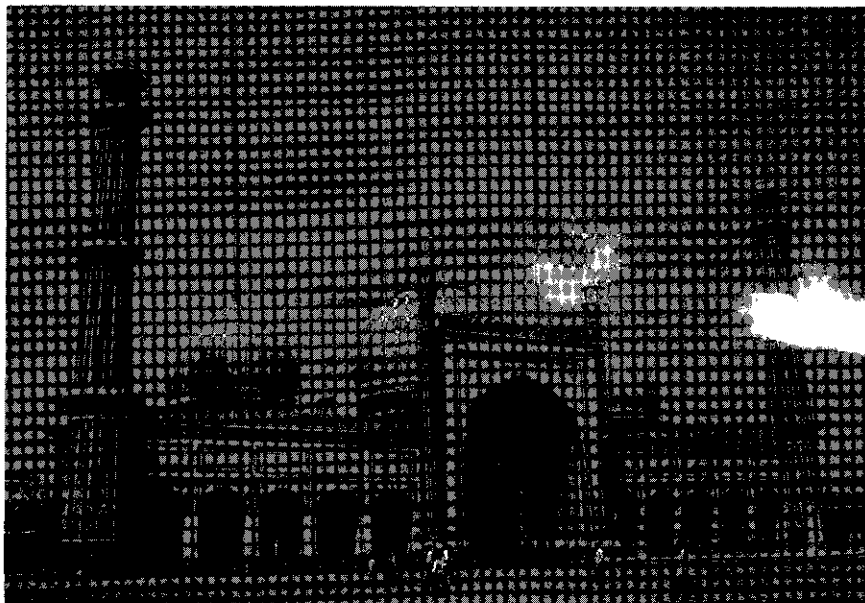

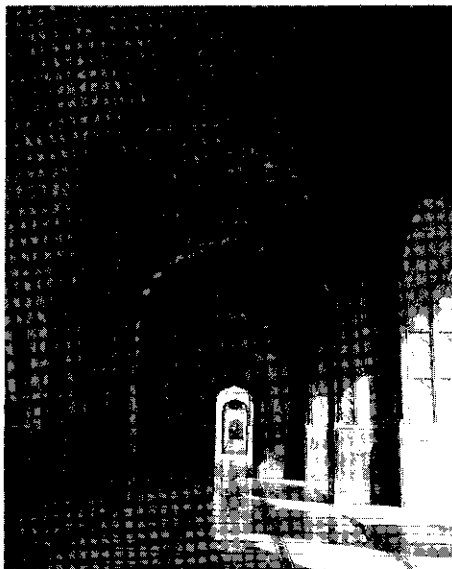
รูปที่ 11 มุการ์นาแบบคิลปะโมกุล
ตกแต่งด้วยจิตรกรรมรูปดอกไม้คล้าย
ดอกไม้ต้นออกก้านชด

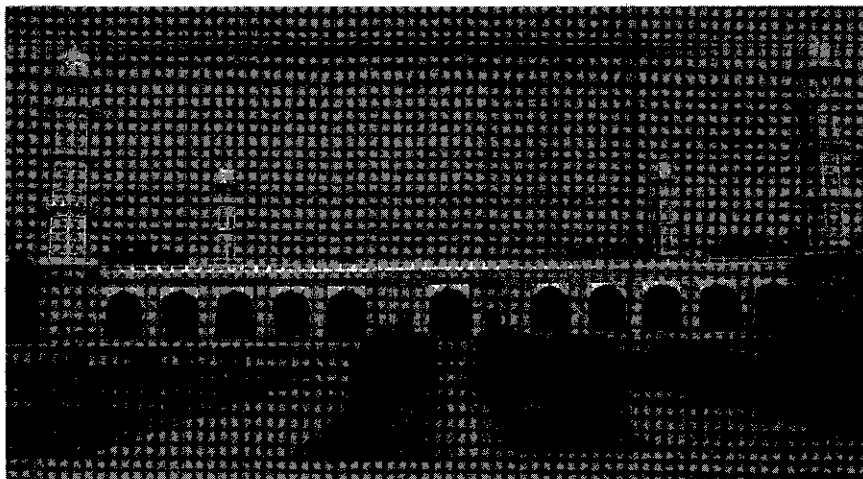
รูปที่ 12 ภาพรวมของมัสยิดบัคซาสี สร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าออร์ังเซป

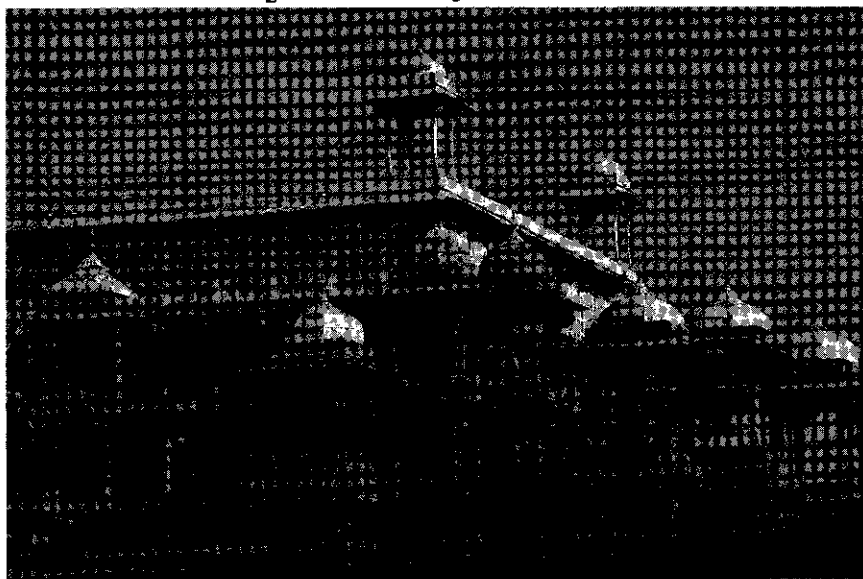
รูปที่ 13 จามามัสยิด เมืองเดลี สร้างขึ้นในรัชกาลพระเจ้าชาห์ ชาฮาน

รูปที่ 14 การตกแต่งภายในมัสยิด
บัคฮาฮี ซึ่งแสดงอิทธิพลตะวันตก

รูปที่ 15 ภาพรวมของสุสานพระเจ้าชาทานคีร์
ลักษณะเป็นฐานไพทีขนาดใหญ่ซึ่งไม่ได้รองรับอาคารใดๆ

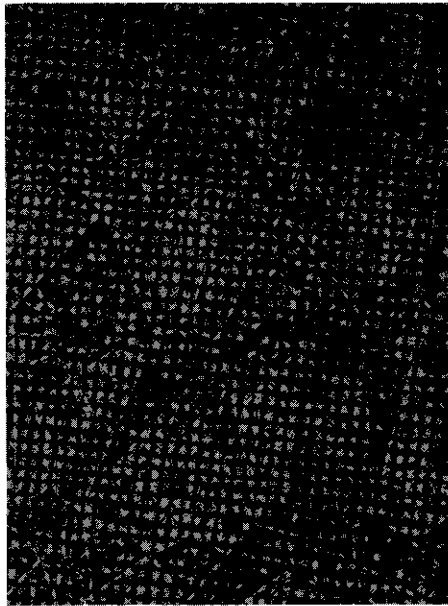
รูปที่ 16 สุสานของพระเจ้าอักบาร์ที่อาครา
ซึ่งด้านบนสุดเป็นระเบียบล้อมรอบพื้นที่โล่ง ไม่ปรากฏโดมคลุม

รูปที่ 17 รายละเอียดของทึบพระศพจำลอง
อันตกแต่งด้วยลวดลายพรรณพฤกษาและพระนามของอัลลอฮ์ 99 พระนาม

รูปที่ 18 สุสานของอาซิฟ ข่าน ซึ่งกระเบื้อง
ตกแต่งภายนอกถูกรื้อทำลาย

รูปที่ 19 กระเบื้องเคลือบตกแต่งมุขาร์นาของสุสานอาซีฟ ข่าน
ซึ่งยังคงหลงเหลือร่องรอยอยู่

บทคัดย่อ

นำชมสถาปัตยกรรมสมัยราชวงศ์โมกุลที่เมืองลาฮอร์

ปัจจุบัน เมืองลาฮอร์ตั้งอยู่ในประเทศปากีสถาน โดยเป็นเมืองสำคัญในช่วงราชวงศ์โมกุล (ราวพุทธศตวรรษที่ 21-22) ในยุคนี กษัตริย์และบรมวงศานุวงศ์ได้สนับสนุนให้มีการสร้างวัง สุเหร่า และสวนทั่วเมือง

พระราชวังหลวงเมืองลาฮอร์ หรือที่เรียกว่า ชาฮี กิลา ประกอบด้วยห้องพระโขนงที่สร้างจากหินทรายแดง และห้องพระโขนงส่วนพระองค์ สร้างจากหินอ่อนสีขาวที่มีการตกแต่งอย่างประณีตบรรจง นอกจากนี้ ยังมีพระราชอุทยานชาลิมาร์ ที่เป็นการจำลองสวนอีเดนตามคติเรื่องสวรรค์ในคัมภีร์อัลกุรอาน

แม้ว่าภายในตัวเมืองจะเต็มไปด้วยมัสยิดจำนวนมากมายแต่ มัสยิดวาซีร์ข่าน และมัสยิดบัดชาฮี ที่ก่อสร้างขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าชาห์ชาฮาน จะมีความสำคัญมากที่สุด ดังจะสังเกตได้จากการประดับตกแต่งที่งดงามจากลวดลายที่ประดับอยู่ทั้งภายในและภายนอกของมัสยิด

นอกจากนี้ สุสานหลวงที่เมืองลาฮอร์ก็เป็นสถานที่ที่น่าสนใจด้วย ด้วยเหตุที่สุสานของพระเจ้าชาฮานคีร์ ที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นในชมพูทวีปใกล้กันนั้นมีสุสานของอาซีฟข่านที่ครั้งหนึ่งเคยประดับด้วยกระเบื้องสีเหลือง นำเสียดายที่ปัจจุบันได้ถูกทำลายลงระหว่างการรุกรานของพระเจ้ารานซิด สิงห์ ชาวซิกข์

Abstract

Mughal Architecture at Lahore

Lahore, nowadays in Pakistan, was one of the most significant cities during the reigns of Mughal emperors who controlled the Indian subcontinent in 16th-17th centuries A.D. During this epoch, because of royal patronage, a large number of palaces, mosques and gardens had been built throughout the city.

The royal palace of Lahore, or Shahi Qila, composed of the red-sandstone public throne hall and the white-marbled private throne hall beautified with inlay motifs, represents the tradition of Mughal palaces comparable to those of Delhi and Agra. Shalimar garden, one of the two existing gardens bearing the same name in Indian subcontinent, is also one of the royal architectures in which the garden is incorporated. The garden comprises an elongated waterway alternated with throne halls, pools and fountains. The splendor of the garden is inspired by the Koranic version of the garden of Eden.

Amongst the spectacular mosques dotted around the city, Wazir Khan Masjid and Badshahi Masjid are the most significant. The former, constructed during the reign of Shah Jahan, is prestigious for its marvelous decorations. It is composed of foliage-motif tiles on the facade and embellished mural paintings inside. Two styles of Murqanas have been shown simultaneously, i.e. the typical Mughal ones and Persian-styled. The latter, famous for its grandness, is said to be one of the loftiest mosques during the Mughal regime. The motifs which decorate the gateway and the prayer hall indicate the influx of Western influences during Aurangzeb's reign.

Besides palaces and mosques, royal tombs in Lahore are also interesting. Inasmuch as Jahangir's tomb comprises only the wide-spread base and minarets, this is one of the most peculiar examples of architecture in the Indian subcontinent, indicating the orthodox Islamic belief which says that one's grave should be exposed to the open-sky. The nearby Asif Khan's tomb, previously ornamented with yellow tiles, is unfortunately in ruin after it was destroyed by the troop of Ranjit Singh, an emperor of the later Sikh Empire.